

УДК 331.101.3:658.5

**КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
РЕГІОНУ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

кандидат економічних наук, доцент, Дикань О. В.

Український державний університет залізничного транспорту

Україна, м Харків

Проведене дослідження сутності та змісту інтелектуального потенціалу та розкрито його складові на рівні підприємства та регіону. Визначено специфіку управлінських заходів формування інтелектуального потенціалу як на промислових підприємствах, так і на регіональному рівні. Обґрунтовано функції і заходи управління інтелектуальним потенціалом в процесі забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств, що стосуються НДДКР, інноваційного потенціалу і працівників, комунікацій, портфеля прав на інтелектуальні ресурси, процесів їх комерціалізації. Важливою складовою формування інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств визначено забезпечення взаємодії суб'єктів економіки регіонів. Зроблено висновок про доцільність створення регіональних освітньо-науково-виробничих кластерів та інноваційно-інтелектуальних інститутів, що координують процеси розбудови інфраструктури для формування інтелектуального капіталу промислового комплексу.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, промислові підприємства, інтелектуальний кластер регіону, активізація, інноваційний розвиток.

Дикань Е. В. Концепция формирования интеллектуального потенциала региона для активизации инновационного развития промышленных

предприятий / Украинский государственный университет железнодорожного транспорта, Украина, Харьков

Проведено исследование сущности и содержания интеллектуального потенциала и раскрыты его составляющие на уровне предприятия и региона. Определено специфику управленческих мероприятий формирования интеллектуального потенциала, как на промышленных предприятиях, так и на региональном уровне. Обоснованы функции и меры управления интеллектуальным потенциалом в процессе обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий, касающиеся НИОКР, инновационного потенциала и работников, коммуникаций, портфеля прав на интеллектуальные ресурсы, процессов их коммерциализации. Важной составляющей формирования интеллектуального потенциала инновационного развития промышленных предприятий определено обеспечение взаимодействия субъектов экономики регионов. Сделан вывод о целесообразности создания региональных образовательно-научно-производственных кластеров и инновационно-интеллектуальных институтов, которые координируют процессы развития инфраструктуры для формирования интеллектуального капитала промышленного комплекса.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, промышленные предприятия, интеллектуальный кластер региона, активизация, инновационное развитие.

Dykan O. V. The concept of formation of the intellectual potential of the region to enhance innovative development of industrial enterprises / Ukrainian state University of railway transport, Ukraine, Kharkiv

study of the nature and content of the intellectual potential and its components disclosed at the enterprise level and region. Defined the specifics of management activities formation of intellectual potential, both in industrial enterprises and at regional level. Substantiated functions and measures of management of intellectual potential in the process of ensuring innovative activity

of industrial enterprises concerning R & d, innovation capacity and employees, communication, portfolio of intellectual resources, the processes of their commercialization. An important component of the formation of the intellectual potential of innovative development of industrial enterprises is defined ensuring interaction of subjects of regional economy. The conclusion about expediency of creation of regional educational-scientific-industrial clusters and innovation-intellectual institutions that coordinate the processes of development of infrastructure for the formation of intellectual capital of industrial complex.

Keywords: intellectual potential, industrial enterprises, intellectual cluster of the region, activization, the innovative development.

Вступ. Зміна характеру і структури сучасної економіки, а також чинників її зростання призвели до глобального структурного зсуву, що відбувається на основі переходу від «матеріальної» до «інтелектуальної» економіки, або «економіки, заснованої на знаннях», де рушійною силою інноваційного розвитку промислових підприємств є інтелектуальний потенціал.

У зв'язку з зазначеним все більш актуальною стає проблема формування інтелектуального потенціалу, оскільки він виступає ключовим ресурсом соціально-економічного розвитку промислових підприємств регіону і визначає їх конкурентоспроможність.

Науковий інтерес до вивчення інтелектуального потенціалу активізується в другій половині ХХ ст., зокрема у 60-х роках Дж. Гелбрейт [1] ввів поняття «інтелектуальний капітал», але тільки в 90-х рр. його зміст було введено в широкий обіг Т. Стюартом [2]. Теоретичні та практичні засади вивчення інтелектуального потенціалу представлено в працях таких вчених як Д. Белл [3], М. Армстронг [4], Е. Брукінг [5], Д. Даффі [6], К. Свейбі [7], В. Геєць [8], О. Кендюхов [9] та інших.

Однак, питання формування інтелектуального потенціалу для активізації інноваційної діяльності промислових підприємств на рівні регіону залишаються мало опрацьованими.

Метою статті є розробка концепції формування інтелектуального потенціалу як чинника інноваційного розвитку промислових підприємств регіону.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальний потенціал – найважливіший елемент, що використовується для виробництва економічних благ, який грає в сучасному економічному світі більш важливу роль порівняно з матеріальними факторами виробництва.

Трактування поняття інтелектуальний потенціал відрізняється широкою різноманітністю. На думку вчених інтелектуальний потенціал це: – характеристика інтелектуальної сфери країни або регіону і джерело нових знань, ідей, інформації, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки та рівня життя населення [3, 5]; – здатність системи (держави, регіону, підприємства, організації тощо) до знаходження унікальних рішень для досягнення значущих результатів у галузі науки, техніки, технології, в духовно - моральній сфері [10].

Інтелектуальний потенціал, що включає здатність людських ресурсів підприємства сприймати і генерувати інновації, інтелектуальну власність як актив, інноваційну інформованість, забезпеченість інноваційними технічними засобами, оргтехнікою та зв'язком, не тільки виконує забезпечуючу функцію, але і виступає креативним активуючим компонентом інноваційного потенціалу підприємства.

Кожна складова інтелектуального потенціалу підприємства генерується в процесі виконання функцій управління: аналізу і оцінки, планування, координації, організації, мотивації, контролю.

Формування інтелектуального капіталу підприємства базується на пошуку способів ефективного створення і використання знань та інформації.

Головною метою при прийнятті управлінських рішень з формування інтелектуального потенціалу виступає підвищення ефективності інтелектуальної праці і використання її продуктів для інноваційного розвитку підприємств.

Управління інтелектуальним потенціалом на підприємствах реалізується в наступних напрямках.

1. Управління НДДКР і технологічними інноваціями включає:

- планування, організацію, контроль і регулювання процесу розвитку наукових і технічних знань фахівців;

- формування інтелектуально-інформаційної середовища, що сприяє генеруванню нових ідей, розвитку творчості, винахідництва, раціоналізаторства;

- формування інтелектуальної бази, що дозволяє підприємству адаптуватися і утримувати свої позиції в мінливому зовнішньому середовищі.

2. Управління інноваційним потенціалом та розвитком працівників:

- формування та ефективне використання фондів знань;

- прогнозування потреби в інтелектуальних ресурсах;

- виявлення емоційно-психологічного та інтелектуального потенціалу співробітників;

- забезпечення умов безперервного вдосконалення і розвитку персоналу;

- розробка програм заходів по вдосконаленню і розвитку інтелектуальних ресурсів.

3. Управління внутрішньою та зовнішньою інформацією і комунікаціями:

- координація дій фахівців, задіяних у процесі управління інтелектуальними ресурсами, за рахунок формалізації і регламентації різних процедур;

- формування системи збору, передачі, обробки, зберігання і використання внутрішньої і зовнішньої інформації.

4. Управління портфелем прав на інтелектуальні ресурси

- оптимізація складу портфеля прав власності на інтелектуальні ресурси у відповідності зі стратегією розвитку підприємства;

- розробка організаційно-технічних заходів, що забезпечують захист інтелектуальних ресурсів.

5. Управління комерціалізацією інтелектуальних ресурсів:

- забезпечення умов для отримання максимальної вигоди від використання інтелектуальних ресурсів;

- аналіз і оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності, моніторинг комерційного потенціалу інтелектуальних ресурсів.

Інтелектуальні ресурси на регіональному рівні розподілені між діючими суб'єктами або є результатом їх спільної діяльності, тому мова йде не стільки про управління знаннями регіону, скільки про створення сприятливих умов для генерування, обміну і використання знань.

Інтелектуальний потенціал регіону має наступну структуру.

Науково-технічний потенціал – це сукупність наукових знань, результатів науково-технічної діяльності, підсумків наукових досліджень, отриманих на різних стадіях науково-технічного циклу; різних інновацій та високотехнологічного виробничого комплексу, невикористані резерви нової техніки і технологій, всі різновиди інтелектуальної власності.

Інноваційний потенціал, що є результатом перетворення наукового знання в нові види продуктів, технологій і послуг, маркетингових досліджень ринків збуту товарів в конкурентному середовищі, управлінських і організаційно-економічних рішень, спрямованих на створення інновацій. Інноваційний потенціал характеризується наявністю спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями, а також кваліфікацією і підготовленістю робітників.

Структурною частиною інноваційного потенціалу є заділ науково-технічних розробок і винаходів, необхідних для побудови механізмів його розвитку та використання через підвищення рівня якості власних НДДКР, поліпшення взаємодії між промисловими підприємствами і організаціями галузевої науки, формування ринку інтелектуальної власності регіону. В цілому виникає те, що можна назвати інноваційною культурою.

Інфраструктура інноваційного процесу в рамках економічного суб'єкта будь-якого організаційно-ієрархічного рівня забезпечує послідовне або паралельне проходження нововведеннями всіх етапів інноваційного циклу аж до перетворення його в інновацію, тобто кінцевий продукт.

Головним чинником у створенні та використанні наукового та інноваційного потенціалів є знання, що визначають освітній потенціал регіону.

Важливим фактором розвитку інтелектуального потенціалу є культурний потенціал, під яким слід розуміти здатність системи відповідати запитам суспільства в цілях підвищення його морально-етичного та духовного рівня. Культурний потенціал відображає специфіку кожного окремого регіону, його історично зумовлені ознаки. Продуктом культурного потенціалу є духовна культура і саме вона пробуджує, підтримує і розвиває в людині особистість. Призначення культурного потенціалу виражається в наступних цілях: перетворення світу; пізнання світу; забезпечення умов спілкування; регулювання діяльності та поведінки; встановлення і підтримання системи цінностей.

Таким чином конструктивним рішенням у сфері управління інтелектуальним потенціалом на регіональному рівні буде проведення політики, спрямованої на взаємодію факторів, що забезпечують формування інтелектуального потенціалу та створення інноваційної виробничої системи.

У зв'язку з вищезазначеним пропонується концепція формування інтелектуального потенціалу регіону для активізації інноваційного розвитку

промислових підприємств що ґрунтується на принципах партнерства і взаємодії.

Партнерська співпраця відбувається в результаті формування освітньо-науково-виробничих кластерів регіонів, які об'єднуються в корпоративний трикутник, де визначальною компонентою є наука.

Регіональний освітньо-науково-виробничий кластер повинен включати наступні складові: промислові підприємства, які є роботодавцями, що споживають результати наукових досягнень і визначають вимоги до випускників освітніх установ на сучасному етапі розвитку суспільства; навчальні заклади, які повинна враховувати вимоги ринку роботодавців, обумовлюючи конкурентоспроможність і затребуваність своїх випускників; наукові організації, діяльність яких має бути спрямована на забезпечення інтересів суспільства через задоволення інтересів промисловості та бізнесу для розвитку країни, забезпечення громадянам високого рівня життя і в цілому конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

Механізм формування регіонального освітньо-науково-виробничого кластеру складається з декількох етапів:

а) попередній етап: 1) розробка моделі, визначення цілей та завдань; 2) формування робочої групи зі створення кластера; 3) обґрунтування складу учасників; 2) розробка місії кластера в поєднанні його образу та кредо, постановка цілей та завдань; 4) формування нормативно-правової бази функціонування;

б) аналітичний етап: 1) дослідження поточного стану та перспектив інноваційного зростання промислових підприємств в межах кластера;

в) організаційно-економічний етап: 1) формування Координаційного штабу та Ради освітньо-науково-виробничого кластера; 2) розробка положення про кластер; 3) розробка положення про партнерські відносини учасників в межах кластера; 4) розробка планів спільної роботи; 5) розробка методологічних інструкцій, що визначають роботу з формування

інтелектуального капіталу; б) розробка критеріїв ефективності та результативності функціонування кластера;

г) експлуатаційний етап: 1) укладання угод між учасниками кластера; 2) навчання та підвищення кваліфікації персоналу учасників кластера; 3) реалізація внутрішньокластерних комунікацій, оцінювання їх оптимальності та результативності; 4) реалізація фінансово-економічних механізмів взаємодії.

Важливим структуроутворюючим елементом кластеру є організація-штаб, що здійснює координаційну діяльність учасників освітньо-науково-виробничого кластеру. Запропоновано називати таку організацію інтелектуально-інноваційний інститут. Види діяльності інтелектуально-інноваційного інституту включають: оцінку інтелектуального капіталу, яким володіють суб'єкти кластера; створення інформаційної бази з оціненим об'єктів, доступною для всіх учасників; формування інтелектуально-інноваційних проектів по створенню нового інтелектуального капіталу та інновацій, а також договорів з використання наявного інтелектуального капіталу в господарської та інноваційної діяльності організацій на основі механізму опціонів; реалізація проектів і договорів; оцінка знов створеного інтелектуального капіталу; оцінка економічної ефективності спільної інноваційної діяльності та використання інтелектуального капіталу.

Наукові та освітні структури, що входять до складу кластера, отримують можливість: готувати висококваліфікованих фахівців у відповідності з запитами підприємств; скорочувати терміни передачі технологій на ринок від розробника до споживача; підвищувати рівень оцінки значущості наукових результатів за рахунок розвитку експериментальної бази; брати участь у системі відносин приватно-державного партнерства на принципах проектного управління.

Висновки. Створення освітньо-науково-виробничого кластера регіону дозволить: підвищити конкурентоспроможність усіх його учасників за

рахунок впровадження нових технологій; знизити витрати і підвищити якість відповідних послуг; здійснити перехід на якісно новий рівень впровадження інноваційних освітніх і наукомістких технологій; розробити методику комплексної підготовки спеціалістів, які володіють професійними компетенціями і можуть впроваджувати інновації в діяльність комерційних та державних організацій; підготувати висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців з високим рівнем інформаційно-комунікаційних компетенцій; оптимізувати зростання затрат при підготовці фахівців з компетенціями, що відповідають сучасним вимогам; підвищити ефективність взаємодії освіти, науки і виробництва; розширити середовище відтворення знань, інтелектуальної власності та ефективно залучати їх в господарський оборот; поліпшити якісний склад керівників і фахівців через програму формування резерву; консолідувати лобювання інтересів учасників кластера в різних органах влади.

Література:

1. Гэлбрейт Дж. *Новое индустриальное общество: пер. с англ.* / Дж. Гэлбрейт. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига»; СПб.: Terra Fantastica, 2004. — 602 с.
2. Стюарт Томас А. *Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций* / Т. Стюарт; Пер. с англ. В. Ноздриной. — М.: Поколение, 2007. — 368 с.
3. Белл Д. *Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования* / Д. Белл; пер. с англ. — М.: Academia, 1999. — 786 с.
4. Армстронг М. *Практика управления человеческими ресурсами* / М. Армстронг. — 8-е изд. — М.: Изд-во Питер, 2008. — 832 с.
5. Брукинг Э. *Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии* / Э. Брукинг. — СПб: Наука, 2001. — 288 с.

6. Даффи Д. Человеческий капитал [Электронный ресурс] / Д. Даффи // «Директор ИС». – 2000. – №6. – Режим доступа: <http://www.osp.ru/cio/2000/06/023.htm>.
7. Sveiby K.E. (1997) “The Intangible Asset Monitor” [Web-resurs] / K.E. Sveiby // *Journal of Human Resource Casting and Accounting*. – 2007. – Vol. 2, – No. 1. – URL : <http://www.sveiby.com/>
8. Гесць В. Економіка знань та перспективи її розвитку для України / В. Гесць. - НАН України., Ін-т екон. прогнозув. – К., 2005. – 426 с.
9. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління: монографія / О. В. Кендюхов / НАН України Інститут економіки промисловості; ДонУЕП. – Донецьк : ДонУЕП, 2006. – 307 с.
10. Богдашев И. В. Воспроизводство интеллектуального потенциала как фактор формирования экономики знаний: автореферат дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.01 / И. В. Богдашев. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2005. - 25 с.

References:

1. Gelbrejt Dzh. *Novoe industrialnoe obschestvo: per. s angl.* / Dzh. Gelbrejt. — М.: ООО «Izdatelstvo AST»: ООО «Tranzitkniga»; SPb.: Terra Fantastica, 2004. — 602 s.
2. Styuart Tomas A. *Intellektualnyiy kapital. Novyyiy istochnik bogatstva organizatsiy* / T. Styuart; Per. s angl. V. Nozdrinoy. – М.: Pokolenie, 2007. – 368 s.
3. Bell D. *Gryadushee postindustrialnoe obschestvo. Opyit sotsialnogo prognozirovaniya* / D. Bell; per. s angl. – М.: Academia, 1999. – 786 s.
4. Armstrong M. *Praktika upravleniya chelovecheskimi resursami* / M. Armstrong. – 8-e izd. – М. : Izd-vo Piter, 2008. – 832 s.
5. Bruking E. *Intellektualnyiy kapital: klyuch k uspehu v novom tyisyacheletii* / E. Bruking. – SPb : Nauka, 2001. – 288 s.

6. Daffi D. *Chelovecheskiy kapital [Elektronnyiy resurs]* / D. Daffi // «Direktor IS». – 2000. – № 6. – Rezhim dostupa: <http://www.osp.ru/cio/2000/06/023.htm>.
7. Sveiby K.E. (1997) “The Intangible Asset Monitor” [Web-resurs] / K. E. Sveiby // *Journal of Human Resource Casting and Accounting*. – 2007. – Vol. 2, – No. 1. – URL: <http://www.sveiby.com/>
8. Heiets V. *Ekonomika znan ta perspektyvy yii rozvytku dlia Ukrainy* / V. Heiets. - NAN Ukrainy., In-t ekon. prohnozuv. – K., 2005. – 426 s.
9. Kendyuhov O. V. *Intelektualniy kapital pIdpriEmstva: metodologiya formuvannya mehanizmu upravlinnya: monografiya* / O. V. Kendyuhov / NAN UkraYini, Institut ekonomiki promislovosti; DonUEP. – Donetsk: DonUEP, 2006. – 307 s.
10. Bogdashev I. V. *Vosproizvodstvo intelektualnogo potentsiala kak faktor formirovaniya ekonomiki znaniy: avtoreferat dis. ... kandidata ekonomicheskikh nauk: 08.00.01* / I. V. Bogdashev. – Krasnodar: Kuban. gos. un-t, 2005. - 25 s.